

А. С. Вакал, слухач магістратури 2-го року навчання юридичного факультету ДВНЗ “Українська академія банківської справи Національного банку України”; науковий керівник – ст. викл. кафедри державно-правових дисциплін ДВНЗ “Українська академія банківської справи Національного банку України”, канд. юрид. наук М. С. Поліщук

ПРАВОВИЙ РЕЖИМ РЕГУЛЮВАННЯ ІНСТИТУТУ БАНКІВСЬКОЇ ТАЄМНИЦІ В УКРАЇНІ ТА НАПРЯМКИ ЙОГО ВДОСКОНАЛЕННЯ

У статті проведено аналіз норм чинного законодавства України щодо банківської таємниці, її поняття, правової природи, а також процесуальних аспектів, пов'язаних із нею; наведено деякі прогалини та протиріччя, що існують у правовому інституті банківської таємниці, а також запропоновано певні напрямки вдосконалення правових норм у цій сфері.

Ключові слова: банківська таємниця, інтереси фізичних та юридичних осіб, інформація, що відноситься до банківської таємниці, персональні дані щодо клієнта, службові особи, банки, фінансово-кредитні установи, розкриття банківської таємниці.

Банківська система в будь-якій країні є важливою складовою економіки та має значний вплив на діяльність та розвиток суспільства. З метою забезпечення стабільного та ефективного функціонування цієї системи держава створює умови та надає гарантії зайняття банківською діяльністю, головною з яких є банківська таємниця.

Правовий інститут банківської таємниці є обов'язковим атрибутом правової системи будь-якої економічно розвинутої країни, зміст якої зумовлюється особливостями економіко-правової доктрини та формуванням нормативної бази.

Наявність інституту банківської таємниці є не тільки обов'язковою державною гарантією для забезпечення свободи та недоторканості особистого життя громадян, проголошеної як конституціями більшості демократичних країн світу, так і міжнародними договорами. Забезпечення інформації режимом банківської таємниці в країні є одним із необхідних атрибутів для збереження захисту колективних економічних інтересів осіб, що провадять діяльність у сфері бізнесу через правовий інститут юридичних осіб.

Постановка проблеми. На сьогодні все більш актуальним стає питання щодо правового регулювання банківської таємниці, яке потребує серйозних наукових досліджень, оскільки розробка механізмів, що дозволяють забезпечити максимальний захист прав та законних інтересів громадян у відносинах з банками, набуває стратегічного значення.

Актуальність теми дослідження обумовлюється, в першу чергу, порівняною новизною для української правової системи інституту банківської таємниці взагалі, а також важливістю зазначеної теми для системи всього банківського законодавства нашої держави, досягненням стабільності банківської системи України та максимальною адаптацією її до норм міжнародного права.

Історія формування правового інституту банківської таємниці (у сучасному її розумінні) в Україні є порівняно короткою, тому з відсутністю будь-якого нормотворчого, а також правозастосовного досвіду у галузі правової охорони банківської таємниці в Україні пов'язана велика кількість прогалин та протиріч у правовому інституті банківської таємниці.

Крім цього, однією з основних причин недосконалості нормативно-правового регулювання у сфері правового захисту банківської таємниці в Україні є практична відсутність теоретичної розробки теми цього дослідження. Так, в нашій державі на даний момент відсутні будь-які фундаментальні монографічні дослідження правового інституту банківської таємниці, а наукові доробки, розроблені в Російській Федерації, не дивлячись на їх безумовну користь від вивчення та аналізу, навряд чи можуть бути в повній мірі

використаними для українського правозастосування, враховуючи той факт, що такі доробки базуються на нормах російського законодавства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В сучасних умовах відносини, пов'язані з банківською таємницею регулюються Конституцією України, Законами України “Про банки і банківську діяльність”, “Про Національний банк України”, “Про інформацію”, Цивільним кодексом України, а також Постановами Правління Національного банку України “Про затвердження правил зберігання, захисту, використання та розкриття банківської таємниці”, “Про затвердження Правил з технічного захисту інформації для приміщень банків, у яких обробляються електронні банківські документи”, “Про створення єдиної інформаційної системи обліку позичальників (боржників)”, рішеннями Конституційного суду України, указами Президента України, постановами Кабінету Міністрів України та іншими нормативними актами.

Проблемам правового регулювання банківської таємниці значну увагу приділяли у своїх працях В. Л. Кротюк, Д. О. Гетьманцев, А. Шаповалова, С. Харламова, Ю. В. Ващенко, Є. Карманов, І. Гловюк, Р. В. Афанасієв, О. Користін, Т. І. Присяжнюк, І. Безклубий, В. І. Жуков, О. А. Костюченко, Н. Левицька, В. Мороз, Ю. Найда, О. П. Орлюк, Г. О. Світлична, Л. Стрельбицька, Л. Топалова та ін.

Метою статті є аналіз сучасного стану правового регулювання інституту банківської таємниці, виявлення основних прогалин та протиріч у даній сфері та формування на цій основі теоретичних висновків та практичних рекомендацій щодо застосування банківського законодавства та його вдосконалення.

Виклад основного матеріалу. Інститут банківської таємниці є одним із головних інститутів банківського права, тому проблема його ефективності є надзвичайно важливою для кожної держави. В Україні це питання є першочерговим до вирішення, адже, аналіз чинного законодавства, що регулює питання банківської таємниці, дозволяє виявити цілу низку проблем та прогалин, які повинні бути враховані в майбутньому при розробці та прийнятті нових чи зміні вже існуючих нормативно-правових актів щодо банківської таємниці.

На сьогодні основоположним документом, який визначає правовий режим банківської таємниці в Україні, є Закон України “Про банки і банківську діяльність” № 2121-III в редакції від 7 грудня 2000 р. із змінами та доповненнями [1].

Відповідно до ст. 60 Закону України “Про банки і банківську діяльність”, банківська таємниця – інформація щодо діяльності та фінансового стану клієнта, яка стала відомою банку у процесі обслуговування клієнта та взаємовідносин з ним чи третім особам при наданні послуг банку [1].

На думку вчених, наведене в законі визначення банківської таємниці має досить суттєвий недолік. Так, надане у Законі визначення захищає інтереси виключно клієнтів банку, тобто фізичних чи юридичних осіб, які користуються послугами банку. Наявність такого формулювання в законі позбавляє права на захист інформації про осіб, які в минулому були клієнтами банку, але перестали ними бути в порядку, встановленому законодавством та/чи укладеним з банком договором (наприклад, після розірвання договору про розрахунково-касове обслуговування, або припинення дії кредитного договору тощо) [2, с. 140].

Крім того, до кола інформації, яка охоплена режимом банківської таємниці, не включені відомості про особу, яка намагалася стати клієнтом банку, однак не стала ним через певні обставини [3].

До банківської таємниці відносять: 1) відомості про банківські рахунки клієнтів, у тому числі кореспондентські рахунки банків у Національному банку України; 2) операції, які були проведені на користь чи за дорученням клієнта, здійснені ним угоди; 3) фінансово-економічний стан клієнтів; 4) системи охорони банку та клієнтів; 5) інформація про організаційно-правову структуру юридичної особи – клієнта, її керівників, напрями діяльності; 6) відомості стосовно комерційної діяльності клієнтів чи комерційної таємниці,

будь-якого проекту, винаходів, зразків продукції та інша комерційна інформація; 7) інформація щодо звітності по окремому банку, за винятком тієї, що підлягає опублікуванню; 8) коди, що використовуються банками для захисту інформації; 9) інформація про банки чи клієнтів, що збирається під час проведення банківського нагляду; 10) інформація про банки чи клієнтів, отримана Національним банком України відповідно до міжнародного договору або за принципом взаємності від органу банківського нагляду іншої держави для використання з метою банківського нагляду або запобігання легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, чи фінансуванню тероризму [1].

Проаналізувавши наведений вище перелік, можна підкреслити деякі недоліки у самому формулюванні закріплених у ч. 2 ст. 60 Закону України “Про банки і банківську діяльність” положень. Так, до переліку відомостей, які становлять банківську таємницю належать операції, які були проведені на користь чи за дорученням клієнта, здійснені ним угоди, а також фінансово-економічний стан клієнта, які самі по собі не можуть бути банківською таємницею, оскільки банківська таємниця – це інформація, а тому ці положення закону доцільніше було б сформулювати як “відомості про операції, які були проведені на користь чи за дорученням клієнта, здійснені ним угоди, відомості про фінансово-економічний стан клієнта”.

Доречним буде звернути увагу також на положення п. 4 ч. 2 цієї ж статті, в якому зазначається, що банківською таємницею є система охорони банку та клієнтів. Стосовно охорони банку не виникає жодних питань. Однак, не зрозуміло, що законодавець має на увазі під “системою охорони клієнта”. Адже, під охорону потрапляють відомості про клієнта, а не сам клієнт.

Крім того, на нашу думку, цією статтею наводиться невичерпний перелік інформації, що відноситься до банківської таємниці.

До переліку інформації, що відноситься до банківської таємниці, слід включити:

1. Персональні дані щодо клієнта – фізичної особи, тобто відомості про факти та обставини життя громадянина, які дозволяють ідентифікувати його як особистість [4, с. 15].

Так, відповідно до ч. 2 ст. 23 Закону України “Про інформацію” [5] до персональних даних особи належать національність, освіта, сімейний стан, релігійність, стан здоров’я, а також адреса, дата і місце народження. У банківській діяльності персональні дані про клієнта мають свої особливості і можуть виходити за рамки вищевказаної статті. Наприклад, можна віднести до персональних даних клієнта також паспортні дані [6, с. 56], які в першу чергу необхідні банку для відкриття депозитного, поточного та іншого рахунку клієнта – фізичної особи.

Крім того, в правовій літературі та пресі з’являється все більше публікацій, автори яких вважають, що до банківської таємниці відносять відомості про здоров’я клієнта, його сімейний стан тощо [7, с. 41]. До відомостей, які необхідно надати клієнту в процесі укладання та виконання договору можна віднести картки зі зразками підписів, кількість рахунків клієнтів, інформацію про зміст та умови укладених договорів, інформацію про кредитування та інші операції по рахунку, про внесення третіми особами грошових коштів на рахунок власника тощо [8, с. 64].

Слід відмітити, що з 1 січня 2011 р. набрав чинності Закон України “Про захист персональних даних” [9], відповідно до якого інформація про фізичну особу підлягає додатковому захисту, а до її обробки застосовуються особливі вимоги. При цьому, згідно з нормами цього закону, Національний банк України повинен затвердити порядок обробки персональних даних, які відносяться до банківської таємниці.

2. У випадку, якщо клієнтом банку є юридична особа, то у зміст відомостей про клієнта попадають перш за все статутні документи, свідоцтво про реєстрацію, свідоцтво платника податку, картки із зразками печатки та підписів, якими встановлюється хто має право першого та другого підписів, строк їх повноважень.

До відомостей, які мають охоплюватись режимом банківської таємниці, має відноситись інформація про номери відкритих і закритих рахунків клієнта, дати їх відкриття

та закриття, відомості про те, чи являється клієнт акціонером банку, а якщо так, то яка доля клієнта у статутному фонді; прізвища, ім'я та по-батькові керівника та головного бухгалтера клієнта-юридичної особи, номери контактних телефонів; юридична та фактичні адреси клієнта; періодичності видачі виписок з рахунків; довідки із податкових органів та пенсійного фонду; строки виплат заробітної платні; відомості про контрагентів клієнта та періодичність та розміри виплат між клієнтом та його контрагентами; номер та дата укладення договору на обслуговування клієнта банком тощо. Крім того, до таких відомостей має відноситись вся інформація про зміст та умови укладених кредитних договорів; про договори поруки та гарантії, стороною в яких виступає клієнт; особисті відомості про конкретних осіб, які виступають від імені клієнта, а саме: паспортні дані керівника, головного бухгалтера, довіреності на підписання угод та паспортні дані осіб, яким видані ці довіреності.

3. Відомості про майно, яке перебуває на зберіганні в банку (про власника майна, перелік майна та його вартість, про види банківського збереження) [4, с. 15].

Наступний аспект на який потрібно звернути увагу – це захист банківської таємниці.

Відповідно до чинного українського законодавства обов'язок по зберіганню банківської таємниці покладений лише на банки, тоді як у законодавствах зарубіжних країн (наприкладі Швейцарії) такий обов'язок покладений на банки, приватні банківські доми, ощадні каси, деякі фінансові компанії [10, с. 68].

Тому, на нашу думку, зазначені прогалини законодавства необхідно усунути, поширивши правовий режим банківської таємниці на відповідні правовідносини з приводу діяльності інших, крім банків, фінансово-кредитних установ.

Крім цього, доцільним є закріплення зобов'язання працівників банку й контролюючих органів зберігати банківську таємницю незалежно від того, продовжує особа працювати в банківській сфері чи ні.

В ч. 2 ст. 61 Закону України “Про банки і банківську діяльність” зазначається, що керівники та службовці банків зобов'язані не розголошувати та не використовувати з вигодою для себе чи для третіх осіб конфіденційну інформацію, яка стала відома їм при виконанні своїх службових обов'язків [1].

Разом з тим, на нашу думку, не повною мірою визначене коло осіб, які повинні підписувати зобов'язання щодо збереження банківської таємниці при вступі на посаду. Беззаперечно, до такого кола осіб належать керівники банку. Тобто, відповідні зобов'язання повинні бути підписані головою Загальних зборів (Зборів учасників), секретарем Зборів банку, членами виконавчого органу банку та спостережної ради. Однак, термін службовці банку не є визначеним законодавчо, а тому потребує подальшої деталізації.

На нашу думку, до цієї категорії працівників банку відносяться службові особи в розумінні ст. 364 Кримінального кодексу України [11], відповідно до якої службовими особами є особи, які постійно чи тимчасово здійснюють функції представників влади, а також обіймають постійно чи тимчасово на підприємствах, установах і в організаціях незалежно від форми власності посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських обов'язків, або виконують такі обов'язки за спеціальним повноваженням.

Таким чином, законодавець не зобов'язує банки підписувати відповідні документи осіб, які не мають ні адміністративно-господарських, ні організаційно-розпорядчих повноважень. Досить проблематичним виглядає підписання такого документу в силу закону і з членами ревізійної комісії банку.

Звичайно, перелічувати на рівні закону всі посади, при вступі на які особи повинні підписувати зобов'язання навряд чи є доцільним. Однак, з метою усунення описаної вище колізії в тексті ч. 2 ст. 61 Закону України “Про банки і банківську діяльність” [1] слова “службовці банків” пропонується замінити на слова “працівники банків”.

Невизначеним у законодавстві є зміст зобов'язання службовців і керівників банку щодо збереження банківської таємниці.

Іншим питанням, на яке закон не дає відповіді, є строк зберігання інформації, віднесеної до банківської таємниці. На нашу думку, на рівні законодавства необхідно було б установити точний строк зберігання такої інформації, наприклад безстроково або як мінімум 10 років.

Ще одним не менш важливим питанням є розкриття банківської таємниці, тобто правомірної передачі банками інформації, що становить банківську таємницю, у визначених Законом випадках. Підстави для отримання інформації, що містить банківську таємницю, а також вичерпний перелік органів, які мають на це право, передбачені ст. 62 Закону України “Про банки і банківську діяльність” [1]. Також зазначене питання регулюється Постановою Правління Національного банку України “Про затвердження Правил зберігання, захисту, використання та розкриття банківської таємниці” від 14 липня 2006 р. [12].

На жаль, на сьогоднішній день не існує жодного нормативного акту, який би врегулював порядок розкриття Національним банком України інформації про банк органу банківського нагляду іншої країни, зміст поняття “інформація про банк”, процедури запиту та надання інформації органу банківського нагляду іншої країни, критерії гарантованості використання інформації виключно з метою банківського нагляду та меж її використання.

Висновки. Підсумовуючи все вище викладене можна зазначити, що в статті наведений далеко не повний перелік недоліків, але усі вони сприяють тенденції до порушення законних способів захисту банківської таємниці, що є однією з основ довіри банку клієнтами інформації, власниками якої вони є. Тому, прийняття одного кодифіковано нормативно-правового акту (наприклад, Банківського кодексу України), посилить стійкість та стабільність банківської системи, а інтереси усіх учасників банківських правових відносин стануть більше захищеними. А внесення змін до Цивільного процесуального та Кримінально-процесуального кодексів України дозволить забезпечити прозорий, справедливий та своєчасний розгляд справ.

Список використаних джерел

1. Про банки і банківську діяльність : Закон України від 07.12.2000 року № 2121-III // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 5–6. – Ст. 30.
2. Шаповалова А. Поняття банківської таємниці: проблеми захисту у кримінальному процесі України / А. Шаповалова // Підприємництво, господарство і право. – 2006. – № 10. – С. 138–141.
3. Гетьманцев Д. О. Банківська таємниця: особливості її нормативно-правового регулювання в Україні та законодавстві зарубіжних країн : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Гетьманцев Данило Олександрович. – К., 2003. – 206 с.
4. Судова практика розгляду справ про розкриття інформації, яка містить банківську таємницю, щодо юридичних і фізичних осіб // Вісник Верховного суду України. – № 10. – 2010. – С. 14–25.
5. Про інформацію : Закон України від 02.10.1992 року № 2657-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 48. – Ст. 650.
6. Коровяковский Д. Г. Проблемы правового регулирования банковской тайны / Д. Г. Коровяковский // Финансы и кредит. – 2008. – № 8. – С. 55–64.
7. Ефимова Л. Г. Банковская тайна: сравнительный аспект / Л. Г. Ефимова // Бизнес и банки. – 1991. – № 46 – С. 41–43.
8. Лисицина Н. В. Банковская тайна как объект правового регулирования : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Лисицина Наталия Васильевна. – М., 2003. – 220 с.
9. Про захист персональних даних : Закон України від 01.07.2010 року // Відомості Верховної Ради України. – 2010. – № 34. – Ст. 481.
10. Сердинов Э. М. Банковский сектор Швейцарии / Э. М. Сердинов // Банковское дело. – 2007. – № 6. – С. 67–71.
11. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 року // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 25–26. – Ст. 131.

12. Про затвердження Правил зберігання, захисту, використання та розкриття банківської таємниці : Постанова Правління Національного банку України від 14.07.2006 року № 267 // Офіційний вісник України. – 2006. – № 32. – Ст. 2330.

Вакал, А.С. Правовий режим регулювання інституту банківської таємниці в Україні та напрямки його вдосконалення [Електронний ресурс] / А.С. Вакал; наук. кер. М.С. Поліщук // Молодіжний науковий вісник Української академії банківської справи Національного банку України. – Режим доступу:
<http://bulletin.uabs.edu.ua/store/jur/2011/90e1d54b4fab1c31c6d0e594d8bb1464.pdf>